

Løver eller abekatte eller hvad er danskhed?

Sidd selv på fræm og tillæg, det er den
et andet for os. - De er nu sig selv
og skole primis og færd selvs gam med.
No man opfyldt af opfyldende besked.
aflevere med i vore tribus med tillid,
Jho's mening og den færd. Løver, der er det
et et færd. Løver.
Mandag den 22de februar. Allam ud færdig sig, der
med et besked for Cond. Mjøfvalde, Lj. i. f. l.
med Conterfa Martenette til L. P. Løvet og Mj. i. f. l.
af Vatroscher Mader og Abekatte. Løver er
denne dag berøvet mod dem med sig i vore: Mj. i. f. l.
med besked for Conterfa der færdig Conterfa, Lj. i. f. l.
færdig af Mj. i. f. l., der Lj. i. f. l. Lj. i. f. l. Lj. i. f. l.
med Conterfa der færdig Lj. i. f. l. Lj. i. f. l.
et. et færdig Lj. i. f. l. Lj. i. f. l. Lj. i. f. l.

Af Morten Thing

Til en fest den 28. juni 1843 skrev Grundtvig 'Sang i det Grønne'. Det er en sang, hvis pointe er, at hvad vi fattes her i Dannevang: "Det er det ægte Danske". Det er hele folkets tanke. Både sådan, at folket tænker, at vi mangler det ægte danske, men også sådan, at dét folket tænker er det ægte danske. Og så kommer verset:

Vi føre Løver i vort Skjold,
Af Hjerter tæt omsatte,
Den førte vi fra Hedenold,
Og ingen Abekatte.

Billedet med løver og hjerter er ikke svært at forstå, det er jo et billede af rigsvåbnet. Men hvorfor abekatte? Det er klart de står i modsætning til løverne, men det er næppe det hele. Løverne er udover deres heraldiske koder også metafor for det at være sig selv. Aberne er selvfølgelig zoologisk også sig selv, men metaforisk er de nogen, som *aber efter*. De er altså i denne dimension *ikke sig selv*.¹⁾

Aber og løver var ikke almindelige dyr i Danmark. Jeg tænker ikke her på den danske fauna, men dette at se dem. Der var på Grundtvigs tid menagerier i Dyrehaven og i 1799 havde der sågar været en elefant med. Året efter var der tre kameler, syv bjørne og to aber, en bengalsk tiger, en afrikansk løve, en asiatisk leopard og en spættet hyæne. Men omkring 1800 skal en løve være undsluppet fra sit bur i Frederiksberg Have efter at have sønderrevet sin vogter. Derefter blev det forbudt at forevise vilde dyr.²⁾ Først en gang i fyrrerne kunne menagerierne igen fremvise farlige rovdyr. Men i rigsvåbnet var der ligefuldt løver.

Løver og aber skal her danne udgangspunktet for en diskussion, som Grundtvig i 1849 kastede sig ud i om folkelighed og nationalitet med Goldschmidt. Begge var de redaktører på hvert sit énmandstidsskrift. Grundtvig på ugebladet *Danskeren*,

Meir Goldschmidt

Goldschmidt på ugebladet *Nord og Syd*. De første år efter censuren var blevet ophævet, var der så meget der skulle siges. Og det var som om tavlen var vasket ren, og alle kunne skrive, hvad de ville på den. Der var et stort udtryksbehov.

I oktober 1849 skrev Goldschmidt i sit ugeskrift en artikel med overskriften "National". Den tog udgangspunkt i, at redaktøren af bladet 1848³⁾ havde undladt at svare på en artikel Goldschmidt havde skrevet og i stedet insinueret, at han *ikke* var national. Goldschmidt svarede med en undersøgelse af begrebet:

"Skal det at være "national" betyde, at man hører til en Menighed, der har sit Alter og sin Guddom, sin Tro og sine Mysterier, som en Uvedkommende vel kan see paa og respectere, men hvis sande Inderlighed han ikke føler: han kan væde Fingrene med Vievandet, men han bliver dog ikke indviet; han kan mærke Duften fra Røgelsekarrene, men hans Hjerter sender intet Offer mod Himlen; han kan fornemme Messesangen, men han hører i den kun sædvanlig Musik – er dette at være "national", og høre vi i denne Betydning til de Uvedkommende, de Unationale?"

N.F.S. Grundtvig

Velan, vi modtage Kampen her, men vi spørge da: Hvor ere Eders Mysterier, som vi ikke kjende, hvor er Eders Alter, hvor vi ikke bede, hvor ere Eders Ofre, i hvilke vi ikke deeltage?"

Det vi, som her optræder, er "os og Andre, der meer eller mindre have samme Anskuelser som vi". Goldschmidt anfører, at "vi" behersker sproget, fatter digtene, og "Fortids Digte, Sagnene, Sagaerne og Viserne, ere blandt de faa Ting, som have kaldt os hjem fra Syden". 'Hjem' er netop her, "Ingen af Eder kan vise os bort som Uvedkommende".

Han mener ikke, at det kan tale imod ham, at han kan flere sprog. Baggesen var jo digter på både dansk og tysk og Øhlenschlæger ligeså, uden at nogen har kaldt dem unationale. "Det er sandt, Grundtvig har skaaret nogle unationale Bogstaver bort af hans Navn og kalder ham Øhlenslæger, men Personen, Digteren lader han dog gaee uantastet." Det kan ikke være sådan, at det er nationalt at have et ideal og føre folk ud i et morads, mens det er unationalt at vise folket virkeligheden. "Vi Allesammen ere ikke

Guds Udvalgte meer end de andre nulevende Mennesker [...]". Goldschmidt mener, at Danmark har stået midt imellem revolution og kontrarevolution, med et ben i hver lejr. Og man vælger ikke sine allierede frit, men efter de forhåndenværende muligheder. Derudfra har han og hans ligesindede søgt at anvise en vej. "Kunne Andre vise en sikkrere og bedre Vei – en Chaussee eller idetmindste en Fodsti, ikke en Luftvei – kan man overbevise os om, at Danmarks Rige kan sikkres paa anden Maade, saa ville vi lade os overbevise, og derved ville vi efter vor Anskuelse vise os "Nationale"."⁴⁾

Hvem præcist Goldschmidt havde i tankerne med "vi" udover sig selv er ikke ganske klart. Men mest sandsynligt er det, at "vi" omfatter en del af den demokratiske bevægelse, den dannede del. Men Grundtvig læste hans artikel på en helt anden måde.

I *Danskeren* som udkom "Løverdagen d. 10. November" 1849 startede på forsiden 'Svar paa Hr. Goldschmidts Udfordring til Danskheden'.⁵⁾ Grundtvig gik lige til sagen:

Udgiveren af Ugeskriftet "Nord og Syd", *Hr. Goldschmidt*, har alt længe udæsket *Folkeligheden* i det Land, hvor han fandt saamegen Giæstmildhed, at han upaatalt kan bære sig ad, "som han var hjemme" og da han udæsker *Danskheden* paa en langt smukkere og taaleligere Maade end vi er vant til hos vore Giæster, især de tyske, saa vil han, haaber jeg, saameget mindre fortørnes over, at jeg paa *Danskhedens* Vegne baade modtager og besvarer Udæskningen, thi skjøndt "*Danskeren*" synes hidindtil ganske at have undgaaet hans Opmærksomhed, har han dog saa tit nævnet mig som en Kæmpe for hvad han kalder overdreven, uægte eller luftig Danskhed, at han vist ikke vil finde det under sin Værdighed derom at bryde en Landse med mig." Hvad mener Grundtvig nu med at Goldschmidt "fandt saa megen Giæstmildhed"? Jo, "*Hr. Goldschmidt* er, som sagt, *folkelig* talt en *Giæst* iblandt os og hører oprindeligt til det engang meget berømte, siden dybt foragtede og grueligt mishandlede, men altid høit begavede og høist mærkværdige *jødiske Folk*, der, selv uden Fædreneland og Modersmaal, giennem mange Aarhundreder har bevaret sin Eiendommelighed."

Grundtvig læste altså "vi" i Goldschmidts artikel som "vi jøder". Goldschmidt var en gæst og ikke en dansker. Dermed var vi altså henne ved det spørgsmål, som Goldschmidt selv havde rejst. Og begreberne havde allerede mangfoldiggjort sig: mens Goldschmidt havde talt om at være *national*, talte Grundtvig om at være *folkelig*. Hvad var forholdet mellem nation og folk?

Grundtvigs begreb om nation og hans begreb folk kan siges at falde sammen, men ikke af sig selv. Danskheden så Grundtvig som noget, der var hos folket, her i betydningen: 'de folkelige klasser'. Der fandt man den egentlige danskhed. Hos de dannede og i den politiske elite var der altfor megen efterligning af det fremmede: man talte gerne tysk og efterlignede modetræk fra den tyske og franske elite. Danmark ville blive én nation, når eliten tilegnede sig den egentlige danskhed og blev ét med folket. Folket er således et *væsensforhold*.

Han demonstrerer dette i forhold til Goldschmidt ved at *rose* ham:

"At Hr. G. nu heller ikke blot legemlig, men ogsaa aandelig tilhører dette mærkværdige Folk, beviser han især derved, at han skriver *Dansk* langt bedre end de fleste saakaldte Danske Forfattere, og har vidst at tilegne sig vor ældre og nyere Literatur i en Grad, som det neppe lykkedes nogen *Fremmed* af et andet Folk, men som det *jødiske* Folk alt for to Aartusinder siden viste sig mægtige til ved i mageløs Grad at tilegne sig Grækernes Sprog og Vidskab."

At Goldschmidt 'legemligt' tilhører det jødiske folk må man forstå på den måde, at enhver jo kunne se, at han ikke var dansker: mørk og med stor næse. At han 'åndeligt' tilhører det jødiske folk viser sig paradoksalt ved en overlegenhed overfor det danske: han har lært sproget bedre end mange "saakaldte Danske Forfattere". Men

– måtte man mene – ikke som de *virkeligt* danske. Den sprogbeherskelse Goldschmidt har opnået er bedre end de forfattere, som ikke er folkelige og derfor ikke rigtigt danske. Og heri ligner han det jødiske folk i Israel og Mellemøsten i de første århundreder efter vor tidsregning, som skiftede aramæisk og hebraisk ud med græsk. Men grækere blev de dog ikke!

Da nu Goldschmidt altså som gæst har tilegnet sig sproget så godt og

“derhos skriver om Stats-Sager med langt anderledes Forstand og Hensyn paa de virkelige Forhold end vi er vant til at se enten i “Fædrelandet” eller “Kiøbenhavnsposten”, saa kunde der mellem ham og mig, trods al anden uenighed, ei være Tanke om offentlig Trætte, men kun om gjensidig Bistand, naar han ikke havde faaet den Grille at ville giælde for en *fuldkommen Dansker*, og fortæller hver af os, der paastaaer, vi har en *Danskhed*, som *han fattes*, at den kun bestaaer i “at ville et Ideal og lukke Øinene for *Virkeligheden*[...]”

Det sidste var et citat fra Goldschmidts artikel i *Nord og Syd*. Men det var et citat af en passage i Goldschmidts artikel, hvor han parodierede den offentlige diskussions positioner. Men Grundtvig mente, det var “baade for grovt og for galt”, da Goldschmidt jo klart demonstrerede, at han vidste, hvad nationalitet var. Og her henviste Grundtvig til den anden parodierende definition af nationalitet eller “Nationalitet” [i anførselstegn], som Goldschmidt lancerede, og som jeg har citeret ovenfor. Grundtvig mente nemlig det var “træffende”, når Goldschmidt beskrev nationalitet i *religiøse* termer. “Hr. G. veed altsaa, hvad vi mener med vor Folkelighed, vor *Danskhed*, som han fattes, men han stoler og trodser paa, at vi enten *ikke tør* vedkiende os det, eller at vi *ikke kan* rede for os [...]” Men dér tog han fejl:

“Velan da! jeg paastaaer ganske rigtig om *Danskheden* og *Nordiskheden*, at den, som enhver ægte Folkelighed, har sine Hemmeligheder (Mysterier) og sine Altre, som en *Fremmed* vel kan betragte og bære Agtelse for, men hvis sande Inderlighed han ikke føler, fordi han ikke hører til denne Folke-Menighed, har hverken *Aand* eller *Hjerte* tilfælles med den.”

Man må altså forstå Grundtvig på den måde, at man legemligt som åndeligt fødes ind i en folkelighed, som man tvangsmæssigt er en del af. Man kan ikke undslippe den uden at tabe sit væsen, fordi man kun bliver en efterligner. Man kan aldrig heller blive en del af en anden folkelighed. Det religiøse ved folkeligheden er et billede på det essentialistiske ved opfattelsen. Grundtvig er ikke som raceteoretikerne senere i århundredet optaget så meget af det biologiske, men det er den samme *irreduktible* og væsensbundne forestilling om kulturens trødering. Han demonstrerer overfor Goldschmidt, at det ikke kun er en bestemmelse, der er knyttet til ham som jøde. Den gælder også Grundtvig selv:

“[...] ligesaa lidt som jeg, ved at lære Ebraisk, ved at læse og skatte Moses og Profeternes Skrifter, kunde blive en Israelit med den dertil hørende eiendommelige Beskuelse og Anvendelse af Menneske-Livet, ligesaa lidt er han *aandelig* blevet en *Dansk Nordbo* ved at lære *Dansk*, læse og paaskønne islandske Sagaer og nordiske Kvad, gamle eller nye.”

Og ikke alene gælder det ånden, det gælder også “Hjertet” som Folkelighedens egenlige Helligdom”. Selvom Goldschmidt tilhører et folk som har mistet både “Modersmaal og Fædreland”

“[...] saa skulde jeg dog formode, hans Hjerte føler, hvilket ubodeligt Tab det er, og hvor umueligt det falder ham *saaledes* at sammensmelte med det *Danske* Tungemaal og opoffre alt for *Danmark*, som han veed, det gamle *Israel* var sammensmeltet med sit Modersmaal og saae i *Jerusalem* sin høieste Glæde.”

Forskellen mellem danskhed og fremmedhed er således grundet på en formel lighed. Men også på en eksklusivitet, som er ikke blot uoverskridelig, men hvor eksklusiviteten pr. definition hviler på noget ubeskriveligt:

“Eller, dersom Hr. G. har tabt denne inderlige, ubeskrivelige Følelse for sit eget Folks Modersmaal og Fædreland, hvorledes kan han da indbilde sig at have vundet vores, som er ham *fremmede*, og hvorledes kan det forundre ham, at vi føle dybere og varmere for Danmark og Danskheden end han, og maae derfor betragte deres Farer med ganske andre Øine, kan slet ikke trøstes med hans Trøst over de for os uerstattelige Tab, og kan slet ikke følge hans *kolde* Raad, om vi saa end troede, vi derved alle kunde blive *Millionærer!*”

Se det er argumentation, som vil noget: hvis ikke Goldschmidt kan føle tabet af hebraisk og Israel, så kan han heller ikke gøre sig håb om at føle danskheden. Omvendt: hvis han havde kunnet føle tabet af hebraisk og Israel, så ville han ikke have gjort sig nogen forhåbning om, at føle sig dansk! Mere interessant er det måske, at Grundtvig, som ellers er meget påpasselig med at inderliggøre danskheden på en måde, så han ikke gav udtryk for antisemitisme, alligevel må slippe djævelen ud i sproget: Goldschmidts råd var *kolde*, og de kunne tænkes at gøre nogen til *millionærer*. Kølighed og rigdom hørte sammen med jødiskhed og tab i inderlighed. Dertil kommer iøvrigt, at Grundtvig mente, at jøderne er “det *haardeste* Folk i hele Verden”, hvorimod danskerne “er et meget *blødt*, maaskee det allerblødeste Folk”.⁶⁾

Diskussionen er selvfølgelig indskrevet i situationen, krigens situation. Grundtvig mener, at Goldschmidt

“[...] bryder Giæstevenskabet og misbruger baade vort Fædreland og Vort Modersmaal ved at raade til deres Skade. Dette gjør Hr. G. naar han beleer vor *Frygt* for at være længer sammenkoblede med *Tyskland* og høre tyske Taler paa den *Danske* Rigsdag og at gaa den Dag imøde, da selv vor *Almue* maa lære *Tysk* for at blive mindste Stemme i folkelige Anliggender, ja, for at forstaae dem, der føre det store Ord i Riget!”

Grundtvig mente, at Goldschmidt betragtede sagen ikke med “en Dannemands eller ægte Nordboes” syn, men med “en Verdensmands Øine”. Og det kom sig af, at han netop havde glemt sit modersmål og tabt sit fædreland, så han ikke vidste, hvad der er det “*allerkjæreste*”, men betragtede “ethvert Sprog kun som et *Middel* til at gjøre sig forstaaelig for hinanden, og hævede sig over al Folkelighed (Nationalitet) som et snævert og egenkærligt Begreb [...]”. Grundtvig sluttede sit svar af med at forklare Goldschmidts holdning med, at dannelsen så længe havde været fremmed i Danmark, og at det fremmede så længe havde hersket her. Derfor var han også uvant med at blive henvist til den “udannede *Almue*” for at finde danskheden.

Grundtvigs synspunkter hænger godt sammen med andre romantikere i samme periode. De kan f.eks. minde om Ivar Aasens, hvis *Det norske Folkesprogs Grammatik* udkom i 1848, og som i 1853 fremlagde sine første prøver på en landsmålsnorm. Man kan sige, at Aasen så, at efter mange hundrede års dansk kolonisation var det dannede sprog i Kristiania og omegn blevet “et svagt norskfarvet dansk”, som Hjelmslev siden udtrykte det.⁷⁾ Man måtte søge ud i folket for at finde rødderne til et fremtidigt, genskabt *norsk* sprog. Bokmål var at anse for et uegentligt sprog, det var *unorsk*. Efter halvandet århundredes målstrid har man imidlertid stadig bokmål som en lyslevende dansk-norsk *creole* i Norge ved siden af nynorsk.

Det interessante ved Grundtvigs og Aasens tankegang er, at den ligger snublende nær op ad en ‘behersket’ kulturel relativisme, som imidlertid havde fået hele konstruktionen til at falde sammen. Folklorister plejer således at kreditere Herder for idéen om en selvstændig *folkekultur*, som man også finder hos Grundtvig og Aasen. Hvis de i stedet for at knytte *væsensbestemmelser* til danskhed henholdsvis norskhed havde set elite-

kulturen som en dominerende, men også konkurrerende kultur til folkekulturen, så var hele romantikken gået i stykker. Så havde de tysktalende i Slesvig ikke været 'forkerte', men bare 'anderledes'. Så havde bokmål ikke været 'dansk', men 'et andet sprog som tales i Norge'. Men ved denne formelle ligestilling mellem kulturene, som siden blev central i den demokratiske politiske diskurs, ville Grundtvigs holdning falde til jorden som et korthus. Hvis han havde set skismaet mellem elitekultur og folkekultur som et historisk kampforhold og ikke som det uegentlige kamp imod det egentlige, så ville han selv have repræsenteret elitekulturen, og med hvilken ret skulle han så kunne erklære sig som folkekulturens ledende repræsentant? Kun ved at fastholde væsensbestemmelserne, som gør selve karakteren af danskhed til noget mystisk og uudsigteligt, kan han etablere også et politisk lederskab for folket uden at spørge det. I samme operation bliver så elitekulturen og jøderne gjort *uegentlige og fremmede*.

Hvis man i stedet for dette teoretiske udgangspunkt havde valgt et praktisk-historisk, ville Grundtvig have fået mange problemer med denne nedarvede danskhed. Gennem det beslægtede begreb nordiskhed har han godt nok gjort det muligt for nordmænd, svenskere, islændinge og færingere at blive næsten danske. Men hvad nu med en svensk-finne eller en finsktalende svensker? Hvad med den danske kongefamilje, som var tysk? Hvad med de mange blandinger som var opstået ved indvandring af tyskere og hollændere? Og hvad med de meget omtalte efterkommere af de spanske soldater på Koldinghus? Selvom Grundtvig ikke lægger vægten på biologien, fører tankegangen alligevel i retning af en (også) biologisk determinisme i nationaliteten.

Endelig kunne man jo indvende, at Grundtvigs begreb 'det jødiske folk' er konstrueret som et spejlbillede af 'det danske folk'. Man ville f.eks. have svært ved, hvis vi taler om Israels befolkning omkring begyndelsen af vores tidsregning, at afgøre, hvilket sprog som var 'modersmålet', aramæisk eller hebraisk. Hvad nu angår Goldschmidt, ville det være noget af en påstand uden videre at udnævne ham til deres efterkommere. Han mente selv, at hans forfædre kom fra England. De kan så have været ashkenaziske jøder, for hvem jiddish er 'mameloshn', dvs. modersmål. Eller de kan have været sefarder og have haft judezmo som modersmål. Det giver ikke mening, at se jøder i dag i en ubrudt linje af jøder tilbage til det gamle Israel. Konversion og opblanding har gjort sit til, at det er halsløs gerning at identificere 'jøder' overalt med ét folk. Men det var en betragtning som på Grundtvigs tid lå langt ude i fremtiden.

Goldschmidt svarede Grundtvig.⁸⁾ Han mente, at Grundtvig gik for let henover sprogets betydning for dannelsen af det nationale og mente,

"at hvis Hr. Grundtvig havde lært Hebraisk saaledes, at han "skrev det langt bedre end de fleste saakaldte hebraiske Forfattere", og havde han dertil havt sin krigerske Natur, saa vilde han nu i Tanken være beskæftiget med at udrydde Amelekiter og Moabiter, gjenopbygge Zion og lade Gibeoniterne forrette Slavetjeneste ved Templet."

Han mente at Grundtvig gjorde en meget enkel ting meget indviklet:

"Det synes ham, at jeg er kommen som "Gjæst" directe hertil fra Palæstina og i en Haft har "tillært" mig det danske Sprog, medens et andet Sprog laa underneden og endnu kunstig bliver holdt tilbage. Men her er en Feiltagelse. Hvorledes mine Forfædre have vandret, veed jeg ikke; de ere komne hertil, og Broen, hvorover de gik er afskaffet. Jeg troer, at min "Slægt" i et af de forrige Aarhundreder er indvandret fra England; den har altsaa først modtaget en god normannisk Opdragelse, maaske var det mine Forfædre, hvem Sachseren Gurth holdt Skinken og Træsværdet for Næsen for at spærre ham Veien til Tourneerpladsen – man gjør jo nu samme Kunststykke ved mig."

Goldschmidt havde ikke tillært sig dansk, "men er født i det, opdragen deri." Hans

barndom var "hengaaet mellem de sjællandske Bønder og Almuesfolk, hvem Hr. Grundtvig fortrinsviis tillægger Danskhed." Han advarede mod disse slægtskabsundersøgelser, som man kender fra adelige retssager. Han gjorde opmærksom på, at der var tyskere, som var faldet for Danmark, og "en Mand, der nylig har indtaget en høi national og politisk Stilling, er Søn af en Tydsker og Sønneson af en Jøde, og man gjorde derfor bedst i paa borgerlig Maade at lade Gjæringerne vidne for Manden." Her tænkte Goldschmidt givet på Orla Lehmann, og interessant er det jo, at han påpegede at Grundtvigs synspunkt lignede adlens, mens hans, som han sagde, var borgerligt.

Men hvad da med romanen *En Jøde*; har Goldschmidt ikke dér skildret sin egen barndom. Nej, skrev han, og det gjaldt ej heller for Dickens og *David Copperfield*:

"Jeg elsker og ærer endnu Meget i Jødedommen, fordi jeg nemlig har lært det at kjende, og bestaar Danskheden i, Intet at ære og elske uden det Danske, ikke at føle for anden Glæde og anden Sorg end den danske, saa er jeg ikke Dansk, men saa vilde det danske Rige være bestemt til at forgaae som det jødiske, der i afsluttet Egenkjærlighed tilbad sig selv."

Goldschmidt gik så vidt, at han hævdede, at

"det i Almindelighed, naar jeg har skrevet om Danmark, har forekommet mig, som om, jeg havde samme Forfædre som han [Grundtvig] og andre Danske, af hvilken formastelige Drøm jeg kun vækkes ved mine ærede Modstandere, naar de raabe: Jøde o.s.v., naar de erklære, at de betragte mig som "Fremmed" og "Gjæst", og ikke engang som en god Gjæst; thi Hr. Grundtvig formener mig "at lade som jeg var hjemme", medens den danske Gjæstmildhed pleier at sige til den velkomne Gjæst: Lad som Du var hjemme."

Der er næppe megen tvivl om, at Goldschmidts reaktion er dikteret af Grundtvigs overfald. For på trods af Grundtvigs sædvanlige mildhed er det jo stålhånden i fløjlshandsken, han har taget frem. Goldschmidt skal ekskommunikeres – mildt, men med største strengthed – af danskhedens fællesskab. Han har ingen ret til at ytre sig om det. Det turde være en radikal opfattelse i året for grundlovens vedtagelse og ytringsfrihedens kodificering. En udelukkelse som i sin konsekvens ville sætte alle ikke-nordboer (i hvor mange led?) uden for grundloven, hvis forholdet skulle have retslige konsekvenser.

Goldschmidts reaktion var imidlertid heller ikke udtømmende om hans forhold til det at være jøde. Man skal ikke lede længe i forfatterskabet før det fremstår tydeligt, at forholdet er andet og mere. Han beretter f.eks. om, hvordan han i 1850 opsøgte Heine i Paris.⁹⁾ "Min Anbefaling hos ham var, at jeg var Jøde – et Blik og nogle faa Ord -". Hos Heine præsenterer han sig altså *først* som jøde. I sin begejstrede gennemgang af Heines *Romanzero* om de spanske jøder skriver Goldschmidt bl.a.:

"Og saaledes er "Arbekampfes" noget ganske Andet end et fiirkantet Stykke Tøi, Tegnet paa Jødernes Pagt med Gud; den er et Frimureertegn, som intet Menneske kan oversætte i Ord, og hvo der kalder med dette Ord, føler enten glad, religiøs Stolthed eller dybt, smertefuldt Savn, om end han skjuler Smerten med et Smil. Man kan have brudt fuldstændig med Jødernes Religion, Menighed og Ceremonier, man kan være kommen til den Overbeviisning, at der ikke er Hvile at finde deri, og dog have saadanne Ord Magt, naar de pludselig naar Øret. Det kan kaldes Poesi, maaskee endog en blot Lokalitets-Poesi, ligesom Christian Winthers Ord:

"Hvor Fensmark hæver sit Kirketelt
Med den røde Top imod Sky
Og smiler over til Gisselfeld
Og til Vesteregede By"

have en ganske anden Ynde for Den, der er født i Egnen af Fensmark og Gisselfeld, end for Den, som aldrig har seet Egnen. Men er Nogen født nær Gisselfeld, og har han tillige i sin Barndom baaret Arbekampfes der, saa kan han have Minder, der for Nogle synes "en sær Blanding af stridige Ting", men bl.a. medføre den Lykke, at han er ligesom født med flere Sandser, at han forstaaer baade den danske og den hebraiske Digter."

Arbekampfes, som Goldschmidt her taler om, hedder på jiddish arbekampfes, og er et tøjstykke, ortodokse jøder bærer under tøjet, som dækker bryst og den øverste del af ryggen med et hul til hovedet og frynser i de fire hjørner. Det billede Goldschmidt fremmaner er et erindringsbillede af sig selv som barn med arbekampfes på. Men billedet interfererer med et andet, som ikke vækkes af Heine, men af Christian Winther, der ligesom Goldschmidt stammede fra Sydsjælland. Han kalder det 'lokalitets-poesi'. I forhold til diskussionen med Grundtvig er erindringen imidlertid paradigmatisk for det, som Grundtvig ikke kan forstå: ved tanken på Gisselfeld vågner erindringen hos Goldschmidt om sig selv som barn. Han lever sig fuldstændig ind i denne punktum-effekt, kunne man næsten kalde den med et udtryk fra Roland Barthes' fotorefleksioner. Både Goldschmidt og Winther har dette særlige, næsten private forhold til Gisselfeld. Men den lille Me'ir havde nogen gange jødisk, ceremonielt tøj på. De to erindringer bliver til "en sær Blanding af stridige Ting". Goldschmidt deler altså Winthers oplevelser, men har adgang til en anden type også, de jødiske oplevelser.

Gør denne erindringsinterferens Goldschmidt til mindre dansker? Eller til mindre jøde? Eller til en national skifting?

Det at være 'dansker' er kun én identitet blandt mange, som en dansk person kan have. Identitet er ikke et lukket volumen, hvori kun en type stof kan fyldes. For mange mennesker på Grundtvigs tid betød den lokale og faglige identitet mere end den nationale. At være blikkenslager var en grænseoverskridende identitet i egentligste forstand. At være bonde fra Salling fyldte formentlig mere i selvbevidstheden end at være dansker. Der er heller ingen modstrid imellem at være jøde og dansker. Man kan sagtens være begge dele. Det eneste problem består i om de andre danskere og de andre jøder akcepterer denne relativisme. Hvad Grundtvigs angreb på Goldschmidt og Nathansens skuespil *Indenfor Murene* vidner altfor tydeligt om. Fremmedhed er ikke kun en subjektiv oplevelse, den er som oftest et objektivi korrelat, dvs. noget som af nogen hæftes på andre som et udsagn om deres tingslige status.

Grundtvig og Goldschmidt kunne jo i stedet for at hypostasere danskheden og jødiskheden have set det *historisk interessante* i Goldschmidts tilfælde: her har vi en person, som tilhører en minoritet i Danmark, som nedstammer fra indvandrere, men som føler sig som en hundred procents dansker. Selvom han ville have kunnet indrømme, at han også følte sig som jøde, hvis han havde følt sig fri til det, ville denne identitet ikke have skullet 'trækkes fra' de hundrede procent. Den jødiske identitet var blot en ekstra mulighed, ikke et fradrag. Derved peger Goldschmidt på, at kulturelle identiteter ikke er 'rene', men altid er 'blandinger', altid er 'urene'. Danskhed kan derfor ikke være en væsensbestemmelse, men må være en historisk bestemmelse.

For Grundtvig var danskhed renhed, den renhed som løverne i rigsvåbnet repræsenterede. I en artikel i *Danskeren* fra december 1851 om 'Folkeligheden og den fremmede Dannelse'¹⁰⁾ vendte han tilbage til sin kongstanke:

"Hver Fugl synger med sit Næb" det er et gammelt Ord baade paa Dansk og Tysk, og det giælder ligesaavel om *Folkene* som om *Skjaldene*, der er de egenlige Folke-Fugle, saa et Folk, der vil efterabe et andet, bliver altid flaut og kiedsommeligt, skjøndt der er mange Grader i Latterligheden, saa den er kun paa sit Høieste, naar Engelskmænd vil spille Franskmand, og naar Danskeren vil spille Tysker!"

Her kom *aben igen*: når nogen vil være noget andet end han er. Vi kender hele histo-

rien fra Grundtvig, hvordan han vendte nationalitetens våben mod den danske overklasse og dannelseselite: I er bare en flok aber! Men denne gang afbrød han sin egen talestrøm og fortalte en *fabel*:

“Det var en deilig Sommermorgen, Nattergalen slog endnu, og alle Fuglene begyndte at kviddre hver med sit Næb, da saae man pludselig en deilig spraglet *Papegøie* med et høirødt Hoved flyve ud fra et Skovhus, hvor den ellers sad i Bur, og hørde den uophørlig skratte “Poppedreng er kiøn, Poppedreng har Dannelse, siig ligesom jeg siger”! Der blev nu en Beundring og en Hurlumhei i hele Skoven, saa det var forskrækkeligt: Nattergalen tav paa Timen og skjulde sig i en ælletrunte, selv Hunnerne fløi af æggene, saa de blev kolde, og snart saae man en uhyre stor Skole med indbyrdes Undervisning, hvor Stæren, Ravnene og Skaden kappedes om at lære alle Fugle, og især Ungerne, hvad de gesvindt havde lært “Poppedreng er kiøn, Poppedreng har Dannelse, siig ligesom jeg siger”! og det løierligste var, at man godt kunde see paa dem, de virkelig selv troede, at de havde faaet Dannelse og var blevet deilig spragledede Papegøier, blot ved at snakke Papegøien efter Munden. Imidlertid kom Manden fra Skovhuset, loe ad dem, tog sin Papegøie og forstyrrede derved, som vel var baade for æg og Unger og de gamle Fugle, hele det storartede Skuespil!”

Grundtvig svarede ikke Goldschmidt. Eller måske gjorde han alligevel. Fablen her var rettet mod den forlorne dannelse. Men for Grundtvig var denne kamp tænkt ind i en meget større, en kamp for en renere danskhed. Fablen kan derfor uden problemer læses som et svar til Goldschmidt, hvor det er Goldschmidt, der er en papegøje. De aber og papegøjer, vi ikke fører i vort skjold, er billeder på ‘det fremmede’, det som til enhver tid kan udgrænses som urenhed og blanding.

Metaforer er tveæggede sværd. Det er ikke sikkert Grundtvig hørte historien om løven i Frederiksberg Have, som åd sin dyrepasser og blev årsagen til, at bl.a. Grundtvig ikke kunne se dem udstillet i Danmark før han blev en ældre mand. Men tænk om han havde opfattet dem som de rovdyr, de er: så havde der ingen hjerter været i vort skjold, løverne havde spist dem.

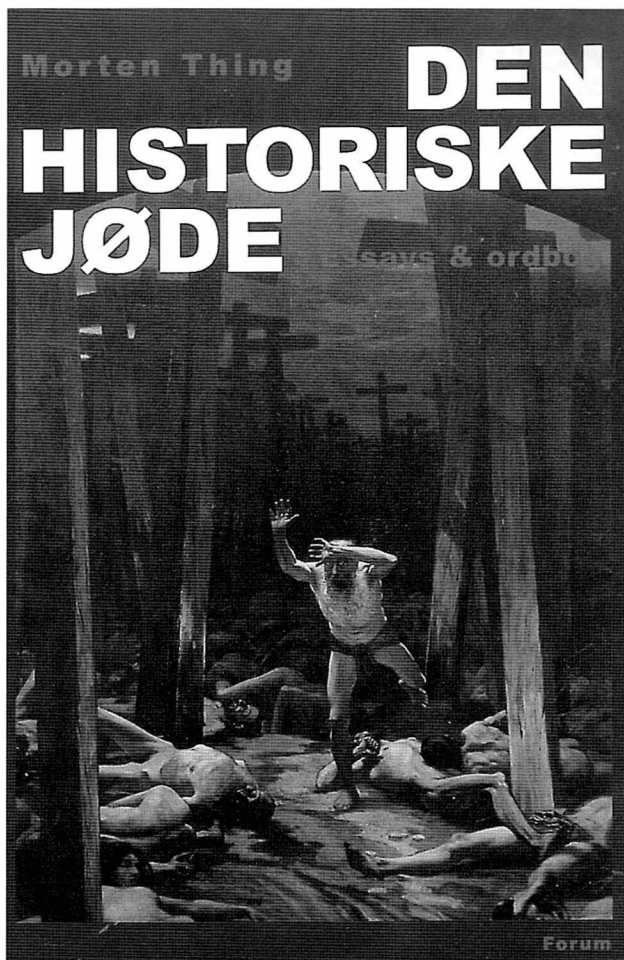
Abekatte og papegøjer er potentiel løvemad. Og for Grundtvig var folkelighed et spørgsmål ikke kun om liv, men også om død. I en sang om ‘Dansk og Tysk’⁽¹¹⁾ fra 1864 vendte han tilbage til sin grundlæggende opfattelse af det nationale:

Mellem alle Gøglerier,
Hvorned Øjne kan forblindes,
Mellem alle Koglerier,
Hvorned Hjærterum kan vindes,
Tysk, som Dansk til sig omvender,
Er det særeste jeg kjender.

Efter nogle vers om forskellen mellem de to nationer, skrev han:

Skabt er vi i Moderslivet,
Som os selv det maatte tækkes,
Og til andet ej med *Livet*
Vi kan stækkes eller strækkes:
Vi til *Tysken* som til *Jøden*
Kun omskabes kan med *Døden*.

Jøden spiller ikke nogen rolle i digtet iøvrigt. Men det er næppe nok at henvise til behovet for et rim på ‘døden’. Faktisk sidestiller digtet jøder og tyskere, hvad der i Grundtvigs sammenhæng siger ikke så lidt, specielt i 1864. Men det understreger, at

Morten Thing: *Den historiske jøde. Essays & ordbog.* Forum 2001. 270 s.

"I *Den historiske jøde* prøver jeg at vise, at den jødiske identitet er uden essens og helt og holdent et historisk forhold. Men både antisemitter og mange jøder ser jøderne som placeret uden for historien. I bogens længste afsnit, som handler om myten om den evige jøde, viser jeg hvordan denne tænkning i løbet af 90'erne blev dominerende når det drejede sig om at gøre holocaust til noget unikt, som ikke kunne sammenlignes med andre udryddelser og i det omfattende forsøg på at gøre enhver kritik af Israels aktuelle politik til antisemitisme."

en dansker kun kan blive tysker, hvis han dør. Dermed henvises naturligvis i første række til danskheden, som dør ved denne transformation. Men også til det umulige i selve projektet. Dermed havde Grundtvig knyttet et bånd tilbage til artiklen mod Goldschmidt: også det omvendte gælder. Goldschmidt kan ikke undslippe sin jødiske identitet og ikke opnå at blive dansker.

Selvom modviljen mod jøder holdt sig i Danmark helt frem til anden verdenskrig, ændrede synet på Goldschmidt sig interessant nok. En stålsat antisemit som H. Brunøe, som i 1919 udsendte en lille bog om *Danskerne og de andre*¹², mente at litteraturen var gennembræget af det jødiske svineri. Han kunne f.eks. skrive: "*Har man blot en Slavenatur og er til Fals for Penge, ikke generes af noget Hensyn til andre, ingen Forpligtelse føler overfor det Samfund, man tilhører, og ingen Samvittighed har, saa er man et brugeligt Redskab i Jødeklakens slimede Haand, hvor alt hænger ved.*" (s. 50). Han påberåbte sig bl.a. Grundtvig i sit syn på danskheden. Og dog kunne han skrive: "Jeg kan godt anerkende Skikkelser som Henrik Hertz og Aron Goldschmidt, der levede og virkede som danske og gerne vilde tjene det Land, der var blevet deres andet Fædreland; men Betingelsen er, at man som disse underordner sig den Races Bannermærke, som huser dem." (s. 94).

faldt belysning fra og tilbage, det var som
 et smalt lys. - Deres var jeg selv
 og havde minis og faldt tilbage som ud,
 de var offret af Guds færd. Budek.
 Aftener med i min tid og i det
 for mig og den lyse tid, som ofte
 var et godt tidspunkt.
 Mandag d. 22. Februar. Altså et fint
 møde med besøget fra Prof. Mejerfeldt,
 og Concise Matricule til L. Politiskund og Bisk.
 af Vatocand's Malin og Adelsk. Som de
 skæbnelig beredte mod mig vil jeg
 med besked og besked, der fremad
 paa af stude, der dem blev
 med, som de fremad til af besked,
 Altså et forløb af besked i den
 de fremad med besked og den
 byggede i den.
 Onsdag d. 23. Februar. Jeg var
 som jeg var og den
 med et af de
 skæbnelig beredte og den
 fremad og den.
 Onsdag d. 24. Februar. Jeg var
 som jeg var og den
 med et af de
 skæbnelig beredte og den
 fremad og den.

Side fra manuskript af Goldschmidt

Noter:

1. Sang i det Grønne, N.F.S. Grundtvig: *Værker i Udvalg*, bd. 8, Kbh. 1942, s. 206f. Erik Grip satte i 1983 musik til den og gjorde den kendt. Men han lavede de firelinjede strofer om til ottelinjede og udelod to vers; *Folkehøjskolens sangbog*, nr.118.
2. Eiler Nystrøm: *Offentlige Forlystelser i Frederik den Sjettes Tid*. Kildeforlystelser i Dyrehaven m.m., Kbh. 1913, s. 56, 223.
3. 1848. *Ugeblad for Litteratur og Kritik*, blev udgivet af Hans Egede Schack. Også han havde sit énmandsblad. Han havde oprindeligt tilhørt Hippodrom-Venstre, men skilte sig ud og lagde sig på en position mellem Orla Lehmann og Goldschmidt. Bladet udkom 1849-50.
4. M. Goldschmidt: "National", *Nord og Syd*, 1849, 1, s. 209-215.
5. N.F.S. Grundtvig: 'Svar paa Hr. Goldschmidts Udfordring til Danskeden', *Danskeren* 1849, s. 689-697.
6. Morten Bredsdorff, som mærkværdigvis er den eneste i hele Grundtvig-forskningen, der har taget denne episode op til behandling, skriver at man ville "tage fejl, om man betegnede Grundtvigs holdning i dette opgør med det i en senere tid gængse udtryk antisemitisme", selvom han også mener, at Goldschmidt oplevede det sådan. Hans indvending er altså ikke møntet på usamtidigheden i betegnelsen, men på indholdet. Jeg ville heller ikke kalde det antisemitisme; men Grundtvigs teologisk betingede *antijudaisme* slår flere gange, og især her over i en holdning, som afslører konturerne af hvilke potentialer, der kunne være i hans holdninger. Morten Bredsdorff: Digteren Goldschmidt og Grundtvig. Et opgør om Nationalitet og Danskhed, *Grundtvigstudier* 1974, s. 26-50.
7. Louis Hjelmslev: *Sproget. En introduktion*, Kbh. 1963, s. 70.
8. M. Goldschmidt: 'Svar til Hr. Pastor Grundtvig', *Nord og Syd* 1849, 1, s. 333-345.
9. M. Goldschmidt: 'Heines "Romanzero"', *Nord og Syd* 1851, 7, s. 304ff.
10. N.F.S. Grundtvig: 'Folkeligheden og den fremmede Dannelse', *Danskeren* 1.12.1851, s. 747-752.
11. N.F.S. Grundtvig: 'Dansk og Tysk', N.F.S. Grundtvig: *Poetiske Skrifter*, bd. 9, Kbh. 1930, s. 111f.
12. H. Brunøe: *Danskerne og de andre. Nogle Erfaringer, en Smule Fornuft og nogle Kendsgerninger til Eftertanke for Menigmand i Danmark*, Kbh. 1919.